

جستارهایی دربارهٔ عقلانیت

گزینش و ویرایش
سیداحمد موسوی خوئینی

www.ketab.ir

www.ketab.ir

سرشناسه: موسوی خوئینی، سیداحمد، ۱۳۶۵-
عنوان و نام پدیدآور: جستارهایی درباره عقلانیت / گزینش
و ویرایش سیداحمد موسوی خوئینی.
مشخصات نشر: تهران: ترجمان علوم انسانی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۲۳۲ ص؛ ۱۴۰/۲۱×۵/۵ س.م.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۷۹۴-۶-۶-۷
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: نمایه.
موضوع: عقل گرایی -- مقاله ها و خطابه ها
موضوع: عقل -- مقاله ها و خطابه ها
رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ ج ۵ / م ۸ / ۸۳۳ B
رده بندی دیویی: ۱۴۹ / ۷
شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۸۹۹۱۷

ناشر: ترجمان علوم انسانی

گزینش و ویرایش:

سید احمد موسوی خونی

طراح جلد: علی باقری

صفحه ۷۱: سید غم عامری

ناظر فنی و توازن: ایرج حسینی

نوبت چاپ: او، پاییز ۱۳۹۴

شمارگان: نسخه

ترجمان: تهران، خیابان نجات اللهی، خیابان اراک،

پلاک ۴۶، طبقه ۴، تلفن: ۱۸ و ۸۸۸۵۴۳۱۴

پست الکترونیک: info@tarjomaan.com

حقوق چاپ و نشر در قالب های کاغذی،

الکترونیکی و صوتی، انحصاراً برای انتشارات

ترجمان علوم انسانی محفوظ است.

فهرست

- ۷ مقدمه
- ۱۳ «ضعف» عقل در عصر روشنگری
جورجیو تونلی یاسر خوشنویس
- ۴۳ به آن عقل قرائنی از مقاله «پرسشی وجود» هایدگر
جانت بی فل زینب انصاری
- ۸۹ «عقلانیت» و «عقلانیت‌ها» در قال مباحثه مدرنیسم و پست مدرنیسم
پانا کوخ ریدی زینب انصاری
- ۱۰۳ تفکر انتقادی، پست مدرنیسم و وابستگی عقلانی
داندل سچر محسن ملکی
- ۱۲۹ اندیشه کی پرگور درباره عقلانیت
مریلین گای پیتی سید احمد مودی خویی
- ۱۶۳ عقل و شهود در فلسفه پینتی
کارسون چنگ احمد قطبی میمند
- ۱۷۷ جایگاه عقل در فلسفه هندو، کلاسیک و معاصر
س ک مایثرا رنوف نصرتیان
- ۲۰۹ متافیزیک شرقی
رنه گنون احمد قطبی میمند
- ۲۳۱ نمایه

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

مقالات پیشین، در سال ۹۲، به تدریج در قالب پرونده‌ای درباره عقلانیت، بر روی وبگاه، قرار گرفتند. این مقالات پیوندی زنجیره‌ای با یکدیگر ندارند و هر مقاله ادای منطقی بحث مقاله پیش از خود نیست؛ اما پیوندی بافتاری میان آن‌ها وجود دارد. گونه‌ای که تمام مقاله‌ها از مسائل مشترکی بحث می‌کنند و مجموعه آن‌ها گرایشی نه بیه به یکدیگر دارند. بحث اصلی این مقالات درباره معضلات عقلانیت مدرن است. نقد عقلانیت پست‌مدرن است. کوشش نویسندگان این است که غرض‌های عقلانیت مدرن را نشان دهند و از طرف دیگر، اصولی برای بازسازی نظام عقلانیت ارائه کنند، به گونه‌ای که نه گرفتار جزم‌اندیشی شود نه گرفتار بی‌گرائی. بنا بر این محتوای تمام مقالات در معارضه با مسائلی از قبیل خودبنیادی عقل، نسبی بودن عقلانیت و ناممکن بودن انتخاب عقلانی شکل می‌گیرد. با این توضیح، گرایش عمده این مقالات بررسی ضعف‌های عقلانیت مدرن و نقد نسبی‌گرایی پست‌مدرن است. مقاله‌های این کتاب در دو دسته تنظیم شده‌اند. دسته اول آن‌ها است که درباره عقلانیت مدرن و معضلات آن، در چهارچوب فلسفه غرب بحث می‌کنند؛ دسته دوم درباره برداشت‌هایی از عقلانیت است که خارج از چهارچوب اندیشه فلسفی غربی شکل گرفته‌اند.

جورجیو تونلی، مورخ مشهور تاریخ روشنگری، در مقاله «ضعف عقل در عصر روشنگری»، نتیجه تحقیقات ده‌ساله خود درباره روشنگری را جمع بندی می‌کند

تا نشان دهد اصلی‌ترین ویژگی متفکران عصر روشنگری، بصیرت آن‌ها درباره حدود عقل و مرزهای اندیشه بشری بوده است. این مقاله نقد برداشتی از دوره روشنگری است که همچنان در فضای تفکر ما جاری و بلکه غالب است. مطابق این تلقی رایج، عصر روشنگری با شعار «جسور باش در دانستن» شناخته می‌شود؛ عصری که متفکرانش خوشبینانه، به توانایی بی حد و مرز عقل بشری باور داشتند و معتقد بودند زمان رهایی عقل از قید و بندها و قدم برداشتن در مسیر کشف رازهای طبیعت به کمک عقل تنها فرا رسیده است. تونلی معتقد است چنین برداشتی ناشی از چشم پوشیدن از جزئیات است. ویافه اصلی متفکران عصر روشنگری حد و مرز داشتن عقل است نه ایثار به رانندگی بی حد و مرز عقل. تونلی برای نشان دادن این گرایش، پس از ذکر ملاطفتی مآدق درباره تفکیک روشنگری از پیشاروشنگری و تفاوت میان روشنگرانی مانند انگلیسی و فرانسوی، آراء و گرایش‌های متفکران عصر روشنگری درباره این موضوعات را بررسی می‌کند: نگاه متفکران این دوره نسبت به گذشتگان خود، معرفت به آشیایی که فراتر از تجربه انسانی هستند، امکان کسب معرفت به اشیاء آسمان که هستند، شناخت جوهر، مسئله بافتار درونی اجسام، معرفت به علل، امکان دست یابی به نظام، مفهوم عدم تناهی. جوزف پی فل در مقاله «بحران عقل، قرائن آسمانی، پرسش وجود هایدگر»، نامه هایدگر به ارتست یونگر را بازخوانی می‌کند و بحث بر این بازخوانی، شرح مفصلی از راه حل هایدگر برای بحران عقل در دوره نهولسم ارائه می‌دهد. او معتقد است نباید نقد هایدگر از عقل را رویگردانی از عقل با عقل تلقی کنیم. هدف هایدگر همان هدف کانت و هوسرل در بنیان‌گذاری و اعتراف بخشی مجدد به عقل است. هایدگر این اعتبار بخشی را از طریق یادآوری وجود به عنوان بنیاد عقل ممکن می‌داند و این یادآوری فقط از طریق تجربه عمیق نیهیلیسم امکان پذیر است. مطابق خوانش فل، تفکر مبتنی بر یادآوری، هم بنیادی را آشکار می‌کند که به عقل اعتبار می‌بخشد، هم از محدودیت‌های عقل پرده برمی‌دارد. عبور از نیهیلیسم با یادآوری بازگشودگی پیشین اشیاء به عنوان

بنیاد تعقل ممکن است. یادآوری این بنیاد قدرتی محدود اما واقعی به عقل می‌دهد و نشان می‌دهد که فراموش کردن آن بنیاد، کاری که عقل تکنولوژیک می‌کند، چگونه می‌تواند نتیجه‌ای ویرانگر در پی داشته باشد. این مقاله دست‌کم از دو جنبه جذاب است: نخست، با بازخوانی نوشته‌ای از هایدگر، روایتی روشن از اهداف و ایده‌های فلسفه هایدگر ارائه می‌دهد؛ دوم، نقد هایدگر را از عقلانیت به معنای انهدام پایه‌های عقلانیت نمی‌داند؛ برعکس، آن را تلاشی برای بازسازی عقلانیت تلقی می‌کند.

پروان کوچوردی، فیلسوف ترکیه‌ای و رئیس کرسی فلسفه حقوق بشر یونسکو، در مقاله «عقلانیت و عقلانیت‌ها در قالب مباحثه مدرنیسم و پست مدرنیسم»، این ادعای اندیش‌مدان پست مدرن را که عقلانیت‌های مختلفی وجود دارد، نقد می‌کند. کوچوردی استدلال می‌کند که عقلانیت مدرن را مرور می‌کند و اشاره می‌کند که جریان اندیشه غربی در قرن بیستم، بیش از آنکه متأثر از نگاه روشنگری به عقلانیت، تفکر باشد، تحت تأثیر دو جریان پراگماتیسم و مارکسیسم بوده است. به نظر او، نتیجه مشترک این دو جریان در سه چیز است: تصور علمی از جهان، تصویری پوزیتیویستی از انسان، اعتقاد به اصل «همه چیز جایز است». بنابراین عقلانیت غربی در قرن بیستم، این سه مولفه را دارد. به نظر کوچوردی معارضه با عقلانیت و باز به عقلانیت‌ها ناشی از معادل‌پنداری عقلانیت با عقلانیت غربی است. از نظر کوچوردی این معادل‌پنداری غلط است و ادعای وجود عقلانیت‌ها منشأ اشتباه فکری متعددی می‌شود.

دانلد هچر در مقاله «تفکر انتقادی، پست مدرنیسم و ارزشیابی عقلانیت»، نسبی‌گرایی و بافتارگرایی معرفت‌شناسی‌های پست مدرن را نقد می‌کند. هچر می‌خواهد از تفکر انتقادی و وجود معیارهایی ثابت برای گفتگوی عقلانی دفاع کند. به نظر او تفکر انتقادی حد میانه مبنای گروهی دکارتی و نسبی‌انگاری پست مدرن است. نویسندگان با اصل قراردادن فعالیت گفتگو، می‌کوشد اصول هر گفتگوی معناداری را اثبات کند و بعد با اعمال آن اصول بر

معرفت‌شناسی پست‌مدرن، نشان دهد که بافتارگرایی معرفتی و ادعای نسبی‌بودن معیارهای عقلانیت ادعایی نادرست و خودشکن است.

مریلین گای پیتی در مقاله «اندیشه کی‌یرکگور درباره عقلانیت»، مبتنی بر آراء کی‌یرکگور، طرحی برای نظریه عقلانیت ارائه می‌کند که نه گرفتار معضلات عقلانیت روشنگری باشد نه گرفتار نسبی‌گرایی. مقاله پیتی نشان می‌دهد که تصور رایج ما از کی‌یرکگور، به عنوان متفکری عقل‌ستیز، تصویری نادرست است. پیتی ابتدا اشاره می‌کند که مباحثات درباره عقلانی بودن انتخاب‌های انسان یا به این نتیجه رسیده است که انتخاب عقلانی ممکن نیست، زیرا معیارهای عقلانیت نسبی هستند، یا به این نتیجه رسیده است که انسان می‌تواند میان چهارچوب‌های معرفتی، حرکتی معقول داشته باشد اما این حرکت تدریجی است و نسبت بلکه حرکتی تکاملی است. سپس توضیح می‌دهد که چگونه تجربه انسان از بدیده‌هایی نظیر رنج، به انسان نشان می‌دهد که چهارچوب معرفتی او ناسازگار است و باید چهارچوب معرفتی دیگری را برگزیند. براین اساس، انسان‌ها چهارچوب معرفتی خود را هم انتخاب می‌کنند و هم عقلانی انتخاب می‌کنند.

کارسون چنگ در مقاله «عقل و شهاده در اندیشه چینی»، جایگاه شهود و عقل در اندیشه چینی را بررسی می‌کند. او در متن بیان سیری از تاریخ متفکران چینی، مراحل دستیابی به معرفت در اندیشه آنان را بررسی می‌کند و این‌طور نتیجه می‌گیرد که شهودگرایی در اندیشه چینی سه مرحله، ملانی، ارادی، احساسی را در خود جمع می‌کند. بنابراین معرفت والا نتیجه فقدان این سه عنصر است.

سک مایترا در مقاله «جایگاه عقل در فلسفه هندو»، مروری بر آثار متفکران کلاسیک و جدید فلسفه هندو می‌کند. محور بررسی هر متفکر بررسی جایگاه عقل در اندیشه اوست. نویسنده تاکید می‌کند که در فلسفه هندو، عقل جایگاهی مقبول، اما محدود دارد. در اندیشه متفکران هندو، برای دریافت حقایق اصیل باید از حدود عقل فراتر رفت زیرا در نظر آن‌ها عقل در حدود

زندگی روزمره و دنیوی مفید است، یعنی برای رسیدن به اهداف عمل‌گرایانه سیاسی و اجتماعی. بنابراین دیدگاه متفکران هندو در تعارض با عقل نیست، بلکه در تعارض با توانایی عقل برای رسیدن به حقایق اصیل است.

رنه گنون در مقاله «متافیزیک شرقی»، چهارچوب اصلی عقلانیت مطلوب خود را شرح می‌دهد. گنون می‌کوشد متافیزیک را به درستی تعریف کند تا نشان دهد عقلانیت مدرن متافیزیک حقیقی را فراموش کرده است. مطابق تعریف گنون، متافیزیک دغدغه دانستن حقیقت را دارد، دانستی که با آن، انسان آن چیزی می‌شود که می‌داند. گنون سپس مراحل تحقق چنین معرفتی را بر مبنای فلسفه هندی شرح می‌دهد.

لازم می‌آید از رستانی که در انتخاب مقاله‌ها و بازبینی ترجمه آن‌ها همکاری کردند تشکر کنم: انجمن پیران، پناه، سید ضیاءالدین حسینی، مجتبی اعتمادی‌نیا و مرضیه افراسیابی. همچنین قدردان حمایت و تشویق مرتضی روحانی، دوست عزیز و مدیر انتشارات ترجمان علم، انسانی هستم که در تمام مراحل تهیه این کتاب مرا همراهی کرد.